

На порозі майбутності.

10-літній період темної реакції, що запанувала в Росії після 1905 року, скінчився. Прийшла друга революція й могутю хвилею знесла в один мент усі ті шанці, якими обконалися був старий лад, знищила не тільки самодержавіє, але й саму монархію. Одразу вправ колос на глиняних ногах і з громом розбився на дрібісенські овалки. На руїнах знищеного самодержавія запанувало правдиве народоправство, республіка—поки що неорганізована в деталях, але з перспективою установаження певних форм в найближчій часі на Установчій Раді. Разом з цим скінчився цілий період в історії Росії та її народів.

Період давній і важкий, вітри блиску бачити зверху, та басівни ввнутрішній слабості, повний гнів і біль, болячок що підгризали організм державний, держали його раз-у-раз у стадії внутрішнього розпаду, сприяли широкому розмаху творчих сил і не раз підводили аж на самий край безодні. Історія Росії за імператорський, петербургський, період—була судильною історією гніту, поневолення народів, експлуатації трудящих мас боротьби з вільною думкою, з пробами вийти на битий шлях вселюдського розвитку. Бюрократизація і централізація всіх форм державного життя зробились одною трієдиною урядових сфер; знаменита триєдина форма—„православіє, самодержавіє і народність“—єдиним гаслом і міркою придатності до життя. Все, що з цією міркою не сходилось, що не вкладалося на Прокрустовім ліжку офіційної Росії—без жалю стивалося й одкидалось геть. Ціле століття, от декабристів почавши, вела боротьбу з таким розкиданням народних сил неофіційна, народна Росія. Слабі спершу зародки народоправних ідей расходилися вшир і в глиб, здобували прихильників, збирали під своїми лозунгами маси і нарешті дали бій офіційній Росії. То було незабутнього р. 1905. Демократія тоді прогала, бо не в один гуж тягли її заступники, і завоу запанували оргії втихомирення і гніту. Але то була остання пересторога для людей, що вповали на неперушність ладу й тішили себе думкою—після нас хоч і потон. Потон прийшов не після них і залив одразу недобитки самодержавного ладу. Куделька сорочка, в якій уряд слякувався до віку водити велику державу, тіріснула скрізь і всюди і велетель випростався на весь свій зріст. Микола II заплятив тронем зуперте небажання зрозуміти потреби часу й зректися прерогатив авіацького деспота.

Вільня, широка дорога стелється тепер через Росію, через всіма її народами. За цих три галли, відкомлі засяло сонце волі, зроблено величезну організаційну роботу, вібрано розвершену людську масу в міцні лави борців за основи вільного ладу. Робота ця тим важна, що разом же доводиться з величезним напруженням усіх сил провадити нечувану війну, кінчати її так, щоб вона не пошкодила новонародженій волі і не прибила тих паростків нового життя, що буйно пішли вгору з першими ж проміннями весняного сонця. Щоб гаразд означити цю роботу—часто вживають слова „чудо“. І справді ж чудо—отой великий розмах творчої енергії, що виявився за таких недавній час і в таких гігантських формах. Але перед Росією та її народами стоять такі завдання, що покривають своєю величчю навіть і те чудо, якого наочними свідками були ми під час державного перевороту.

Насамперед усі свідомі громадяне мусять усіх сил напружити, щоб закріпити здобуті вже права й не допустити вороття, хоча б і часткового, старого ладу. Реставрація була б тепер катастрофою, вона знищила б усі живі сили держави, бо ми ж знаємо, як люто вона порядкує, коли здобуде хоч тіль власті. І найперша повинність усіх живих сил—перекопати дорогу до вороття старому ладу. Коли Шевченко писав колясь:

Добра не жди,
Не жди сподівань волі—
Вона заснула: царь Микола
Її приспав—

то разом же він давав і пораду добру на це лихо:

Щоб збудить
Хирену волю—треба миром,
Громадою обух стальть.

Повна одноостайність і однодушність, робота однією громадою—єдине може допомогти тому, щоб до решти знищити і всі недобитки поваленого ладу. Не треба забувати, що тіні минулого ще вештаються поміж нас, що вони тільки приникли, але ждуть-не діждуться коли почнеться звада і негода серед переможців, щоб використати це на свою руг. Є навіть певні знаки тієї потайної провокаційної роботи в голосах, що закликають до рости і ворожнечі тепер, як ворог ще не зрікся своїх замірів. Отже цій гидрі треба разом стяти голову—єдністю та однодушністю. Тимчасовий уряд і міністерство зробило вже певні заходи для закріплення нового ладу, громадським силам є де показати себе на полі організації,—і до цього й тільки до цього, а не до розбрату, повинні всі йти тепер. На Установчій Раді всі організовані сили встановлять вже не тимчасовий, а постійний і міцний лад, там повинні знайти заступництво всі інтереси, але вся теперішня робота повинна йти на підготовку до того акту, на закріплення здобутих позицій. Тоді ніяка сила реакції не здужатиме назад повернути колесо історії.

Величезна більшість свідомого російського громадянства виявила вже свою волю що до майбутнього устрою держави. Гасло Демократичної республіки у всіх на устах. Але в цій загальній формулі повинна особливо бути виділена й підкреслена одна деталь, яка має надзвичайну вагу для Росії—держави просторами неосаянної й населеної сотнею народів. Не можна й не повинно будувати нове з старих зразків. Централізована республіка була б величезним лихом для держави, яке воскресило б на одну рису з централізованою самодержавною монархією. Отже всі щирі прихильники нового ладу мусять перейти до ідеї *федеративної* республіки, що забезпечила б автономію і вільний розвиток усім народам і краям держави. Ідея федерації за останні дні вже здобула багато нових позицій, але ще треба й до останку викоринити старі централістичні звички й традиції, бо тільки на цьому погодяться усі народи Росії й тільки за федеративного ладу перед нею справді стануть берякні перспективи—розвитку цілого в розвитку всіх частин, вільних і рівних.

Росія ступила на новий шлях і будуючи нове, треба рішуче і навіть порвати з старим, отрусити геть старий порох з ніг своїх і рушити в дальшу путь без тих пережитків минулого, які вже виявили повне банкруцтво. Тоді ясна будучність держави народів напевне забезпечена.

Сергій Ефремов.